

Ideologie totalitarne – podsumowanie

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja multimedialna](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Nazistowska gospodarka, Doktryny II wojny światowej*, dostępny w internecie: swww.w.szu.pl [dostęp 27.09.2019 r.].
- Źródło: Milena Kowalska, *Dwudziestowieczne ustroje totalitarne na przykładzie faszyzmu we Włoszech*, 14.02.2017 r., dostępny w internecie: kierunki.info.pl [dostęp 27.09.2019 r.].
- Źródło: Erich Fromm, *Ucieczka od wolności*, Kraków 2021.
- Źródło: Natalia Bet, *Tak kształtowano umysły przyszłych nazistów. Przeróżające testy na odwagę i zmuszanie do śpiewania „Heil Hitler”*, dostępny w internecie: gazeta.pl [dostęp

27.09.2019 r.].

- Źródło: Karolina Maćko, *Echa komunizmu. Spuścizna homo sovieticus*, 15.11.2017 r., dostępny w internecie: eastbook.eu [dostęp 27.09.2019 r.].

Istotą ideologii totalitarnych jest kształtowanie nowego człowieka w całości podporządkowanego interesom państwa i rządzącej nim partii. Władze państwa totalitarnego wykorzystują ideologię do wpojenia obywatelom jedynie słusznych poglądów i ukształtowania zmobilizowanych w obronie interesów państwa mas. Często są stosowane przez autorytarne jednostki do zdobycia i utrzymania władzy, a pomocne są w tym siły policyjne i służby specjalne, których zadaniem jest eliminowanie nieprawomyślnych jednostek.

Ideologie totalitarne występują przede wszystkim w totalitarnych dyktaturach. Jednak we współczesnym świecie niedemokratyczny system polityczny to także autorytaryzm. Nie wymaga on kształtowania nowego człowieka, nie wymaga bezwzględnego wyznawania obowiązującej ideologii, ale oparty jest na pozytywnym postrzeganiu przez społeczeństwo charyzmatycznego przywódcy i prowadzonej przez niego polityki.

Autorytaryzm i totalitaryzm to dwa niedemokratyczne reżimy polityczne, które bardzo mocno wpłynęły na historię świata w XX wieku.

Twoje cele

- Zdefiniujesz pojęcie reżimu politycznego.
- Przeanalizujesz znaczenie ideologii w reżimie totalitarnym.

- Porównasz reżim komunistyczny i nazistowski.

Dla zainteresowanych

**Przywódcy
współczesnych państw
totalitarnych**

**Społeczeństwo
w państwach
totalitarnych**

Ideologie totalitarne

Rola ideologii totalitarnych w reżimach niedemokratycznych

Państwa niedemokratyczne stosują różne mechanizmy kontrolujące społeczeństwo, ale równie ważne jest zdobywanie jego poparcia. Reżim **totalitarny** zainteresował powojennych politologów z powodu zniszczeń, jakie spowodował w czasie II wojny światowej. Do najsłynniejszych powojennych badaczy totalitaryzmu należą Hannah Arendt, która interesowała się totalitaryzmem niemieckim, i dwóch amerykańskich politologów – Carl Friedrich i Zbigniew Brzeziński. To oni sformułowali obowiązującą we współczesnej nauce definicję totalitaryzmu, opartego na sześciu cechach:

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Ta definicja została stworzona jako charakterystyka reżimów totalitarnych powstałych w dwudziestoleciu międzywojennym. Równocześnie na jej podstawie można przeanalizować totalitaryzmy, które narodziły się po II wojnie światowej, np. w Kambodży, gdzie w 1975 roku Czerwoni Khmerzy po zwycięstwie w wojnie domowej przejęli władzę i utworzyli Demokratyczną Kampuczę.

Definicja ta podkreśla również wagę ideologii dla funkcjonowania państwa totalitarnego. Nie bez znaczenia jest poznanie relacji w państwach totalitarnych w obliczu rodzących się we współczesnym świecie skrajnych ruchów i kryzysu demokracji liberalnej.

Wskaż cechy reżimu totalitarnego, które państwo może wesprzeć obowiązującą ideologią.

Faszyzm we Włoszech: totalitaryzm niekompletny

Warto wykorzystać definicje amerykańskich politologów i wskazać najważniejsze instytucje państw totalitarnych, wspierane obowiązującą ideologią. Po raz pierwszy w historii o budowanie totalitaryzmu zostali oskarżeni włoscy faszyci. Samo pojęcie wywodzi się od słowa *totalis* – całkowity, i oznacza podporządkowanie interesów jednostek i grup społecznych państwu, w rozumieniu państwa narodowego. Benito

Benito Mussolini, Duce

Źródło: domena publiczna.

Mussolini, premier Królestwa Włoch, a później dyktator Włoskiej Republiki Socjalnej, nie odżegnywał się od planu budowy takiego państwa. Jednak albo sytuacja we Włoszech, albo osobowość Duce sprawiły, że nie udało się zastąpić religii ideologią. Dlatego całą sferę życia prywatnego Mussolini zostawił obywatelom lub oddał w ręce Kościoła katolickiego, któremu podporządkowane zostały ustawodawstwo rodzinne i szkolnictwo. Ponieważ władze nie miały wpływu na te dziedziny, można uznać za Hannah Arendt, że Duce zbudował system totalitarny mający zarazem cechy skrajnego [autorytaryzmu](#). Jego bazą była doktryna faszystowska, która interes państwa stawiała na pierwszym miejscu.

Nazizm w III Rzeszy: totalitaryzm w wersji pełnej

Adolf Hitler, naśladowca Mussoliniego, uzupełnił idee faszystowskie elementami rasistowskimi. Doktryna ta stała się jedyną obowiązującą w Niemczech. Jej zwolenników można uznać wręcz za wyznawców nowej ideologii.

Równocześnie ograniczano znaczenie instytucji religijnych. Dotyczyło to zwłaszcza Kościoła katolickiego, ponieważ jego zwierzchnik nie podlegał władzy państwowej, lecz kierował niezależną od niej strukturą (a dodatkowo stał na czele innego państwa).

W III Rzeszy znajdziemy wszystkie cechy totalitaryzmu wymienione przez Carla Friedricha i Zbigniewa Brzezińskiego. Istniała tylko jedna partia polityczna (NSDAP), która głosiła jedyną uznawaną w kraju ideologię – [nazizm](#), czyli faszyzm wsparty ideami rasistowskimi. Faszyzm w wydaniu niemieckim oznaczał dbałość o interesy państwa, przy czym wszystkie przejawy życia

Mundur Hitlerjugend. Zastanów się, dlaczego nawet organizacje młodzieżowe wprowadziły jednolite umundurowanie. Cemu miało to służyć?

Źródło: WerWil, licencja: CC BY-SA 2.5.

społecznego i gospodarczego nadzorowała partia, na której czele stał charyzmatyczny przywódca.

Realizacja założeń ideologicznych była w Niemczech nierozdzielnie związana z kultem przywódcy stojącego na czele partii i państwa. Postać Führera była wszechobecna w przestrzeni publicznej: jego wizerunki eksponowano we wszystkich urządach państwowych i szkołach, a kolejne pokolenia obywateli miały zostać ukształtowane jako jego wyznawcy (co oznaczało porzucenie religii). Charakterystycznym dla III Rzeszy zjawiskiem była obowiązkowa przynależność osób niepełnoletnich do organizacji dziecięcych i młodzieżowych (Hitlerjugend i Bund Deutscher Mädel – BDM). Chłopcy i dziewczęta byli przygotowywani w nich do pełnienia odmiennych ról społecznych, w ramach których mieli realizować zobowiązania wobec państwa.

Spróbuj na podstawie tej fotografii scharakteryzować organizację *Bund Deutscher Mädel* (Związek Niemieckich Dziewcząt).

Źródło: Bundesarchiv, Bild 183-2005-0502-502, licencja: CC BY-SA 3.0.

Komunizm: wszechobecne państwo w wydaniu wschodnim

W Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich (ZSRS) również odnajdujemy cechy reżimu totalitarnego. Istniał tam system monopartyjny i mogła działać tylko Komunistyczna Partia Związku Sowieckiego (KPZS). W kraju wprowadzono jedyną obowiązującą, komunistyczną ideologię, zakazując przynależności do cerkwi

Zastanów się, jakie elementy propagandowe odnajdujesz na plakacie.

Źródło: Alexander Samokhvalov, dostępny w internecie: fineartamerica.com, tylko do użytku edukacyjnego.

Komsomołu. Tam, podobnie jak w organizacjach niemieckich, kształtowano ich sposób postrzegania świata. Duży nacisk kładziono na tężyznę fizyczną, potrzebną do obrony państwa.

prawosławnej i forsując ateizację społeczeństwa.

Podobnie jak w przypadku III Rzeszy, w ZSRS na czele partii i państwa stał jeden człowiek. Józefa Stalina trudno wprowadzić określić mianem charyzmatycznego przywódcy, jednak pierwszy sekretarz partii komunistycznej budował własny kult na bazie autorytetu przywódcy rewolucji październikowej – Włodzimierza Lenina. Kult jednostki w ZSRS opierał się zatem na dwóch filarach, a wymuszona ateizacja społeczeństwa wzmacniała jego oddziaływanie.

Również w Związku Sowieckim proces indoktrynacji obywateli rozpoczynano od osób najmłodszych. Wszystkie dzieci i młodzież obowiązkowo należały do

Wskaż, jakie podobieństwa i różnice dostrzegasz w wychowaniu młodzieży w III Rzeszy i Związku Sowieckim.

Państwowy monopol informacyjny

Wspólną cechą systemów totalitarnych, przekładającą się na rozpowszechnianie obowiązującej w kraju ideologii, jest państwowy monopol w dziedzinie środków masowego przekazu. Ułatwia to władzom prowadzenie działań **propagandowych**.

W okresie dwudziestolecia międzywojennego kontrolowanie rozpowszechnianych informacji było łatwiejsze niż obecnie ze względu na mniejszą różnorodność środków masowego przekazu. Obywatele czerpali wiadomości o świecie z prasy oraz z audycji radiowych. Obydwa te kanały informacyjne były łatwe do nadzorowania przez państwo.

Ważnym elementem systemu kontroli była cenzura prewencyjna. Przed opublikowaniem jakiegokolwiek artykułu lub książki bądź wyemitowaniem audycji radiowej informacje

dokładnie sprawdzano i weryfikowano pod kątem zgodności z obowiązującą ideologią. Treści nieprawomyślne usuwał cenzor. Jeżeli uznawał on całość za nieodpowiednią do rozpowszechniania, zabraniano publikacji materiału, a autora poddawano represjom.

Źródło: Earlyspatz, licencja: CC BY-SA 4.0.

Sterowanie przepływem informacji nie oznaczało jednak wyłącznie blokowania wiadomości niepożądanych z punktu widzenia władz. Rozbudowany system nadzoru pozwalał także oddziaływać na społeczeństwo za pomocą materiałów zgodnych z obowiązującą ideologią. Instytucje kontrolowane przez partię rządzącą przygotowywały artykuły prasowe, audycje radiowe i filmy rozpowszechniane za pośrednictwem nadzorowanych przez państwo kanałów informacyjnych.

Główny cel tworzenia i rozpowszechniania informacji w krajach totalitarnych to mobilizowanie społeczeństwa, budowanie stałego poparcia dla partii rządzącej oraz przekonywanie o nieomyślności jej przywódcy. Ważnym elementem kształtowania kultu jednostki i tworzenia „nowego człowieka” była polityka historyczna. W państwach totalitarnych podkreślano głównie dużą rolę przywódcy w działaniach rewolucyjnych lub w walce narodowowyzwoleńczej. Za przykład niech posłuży kreowanie wizerunku Stalina. W rzeczywistości nie był on postacią znaczącą z punktu widzenia rewolucji bolszewickiej. Rolę taką przypisano mu po śmierci Lenina, a społeczeństwo uległo przekazowi sowieckiego aparatu propagandowego. Podobnie jest w przypadku informacji dotyczących Mao Zedonga i Kim Ir Sena – mocno podkreślane są ich osobiste zasługi w walce przeciwko Japonii.

Polityka historyczna prowadzona w opisany sposób oznacza także zastępowanie rzetelnej wiedzy mitami, w których naród jest „ludem wybranym przez Opatrzność”. Wszelkie

niepowodzenia państwa wynikają wyłącznie ze złej woli sąsiadów, nigdy zaś z własnych błędów. Obywatele ukształtowani na tego rodzaju przekazie propagandowym są przygotowywani do całkowitego podporządkowania się decyzjom totalitarnego przywódcy i obrony interesów państwa, które w każdej chwili może być zagrożone.

Zastanów się, w jaki sposób ideologia totalitarna i kontrola informacji mogą wpływać na kształtowanie się kultu jednostki.

Ideologia i ekonomia

W reżimach totalitarnych ideologia została wprzęgnięta również w funkcjonowanie gospodarki. Zarówno w Związku Sowieckim, jak i w III Rzeszy ekonomię podporządkowano mocarstwowym planom partii rządzącej. W obu przypadkach państwo ingerowało w kierunek rozwoju gospodarczego – sięgnięto jednak po odmienne mechanizmy, dostosowane do lokalnych potrzeb i innych wizji świata, zgodnych z przyjętą ideologią.

W ZSRS, gdzie obowiązywała doktryna komunistyczna, upaństwowiono przemysł i rolnictwo (wymuszając proces kolektywizacji bądź nacjonalizując tereny uprawne i gospodarstwa rolne). Wprowadzono gospodarkę **centralnie planowaną**: odgórne regulacje państwowe dotyczyły zarówno kierunku produkcji oraz jej wielkości, jak i cen surowców oraz produktów.

Ideologia komunistyczna kładła nacisk na współpracę wszystkich grup społecznych. Miało to zapewnić realizację wyznaczonych przez państwo celów ekonomicznych. Aby utrzymać kontrolę nad gospodarką używano także aparatu represji – w przypadku popełnienia przestępstw gospodarczych sądy orzekały nawet karę śmierci.

Zagadnienia związane z poziomem życia obywateli zepchnięto na dalszy plan. O pojawiające się problemy z zaopatrzeniem w podstawowe artykuły (a wynikające z niewydolności państwa jako regulatora gospodarki) oskarżano wroga zewnętrznego – był nim międzynarodowy imperializm.

W III Rzeszy nie zlikwidowano własności prywatnej ani zasad gospodarki wolnorynkowej. Adolf Hitler wprowadził jednak mechanizmy skrajnego **etatyzmu**: praktyka dużych zamówień i inwestycji publicznych miała na celu zaangażowanie całego społeczeństwa w przygotowania do odparcia ataku na państwo lub działań

Adolf Hitler jako pierwszy rozpoczyna budowę Reichsautobahn w 1933 r.

Źródło: Bundesarchiv, Bild 183-R27373, licencja: CC BY-SA 3.0.

agresywnych. Władze niemieckie nie nakazywały fabrykom wytwarzać tych, a nie innych produktów – zamiast tego decydowały, co produkować się opłaca.

III Rzesza, bazująca na doktrynie nazistowskiej, łączyła dbałość wygodę obywateli z teoriami rasistowskimi. Za głównego wroga Niemiec uznano Żydów, natomiast zgodnie z teorią rasową wszystkie narody należące do „ras niższych” powinny służyć „rasie panów”.

Zastanów się, które cechy ideologii totalitarnych pomagały w kontrolowaniu gospodarki.

Reżimy niedemokratyczne ukształtowały się w dwudziestoleciu międzywojennym w określonych warunkach politycznych i gospodarczych. Jednym z powodów ich sukcesu był kryzys demokracji albo – zdaniem Friedricha Augusta von Hayeka – nieprzystosowanie obywateli państw europejskich do życia w systemie demokratycznym.

Spółeczeństwa europejskie oczekiwały rządów silnej ręki, które gwarantowałyby im poczucie bezpieczeństwa po I wojnie światowej. W zależności od sytuacji wewnętrznej poszczególnych państw i osobowości ich przywódców w większości krajów Starego Kontynentu doszło do ukształtowania się reżimów autorytarnych. W etap pełnego totalitaryzmu przeszły Niemcy i Związek Sowiecki. W tych krajach przyjęto totalitarne ideologie, które stały się podstawą budowy społeczeństwa i – w dużym stopniu – upadku samych państw.

Słownik

autorytaryzm

system polityczny, w którym władza jest skupiona w rękach autorytarnego przywódcy i jego najbliższego otoczenia; mogą istnieć pozory parlamentaryzmu i pluralizmu politycznego

centralne planowanie

system gospodarczy, charakterystyczny dla lewicowych państw niedemokratycznych; w systemie gospodarki planowej państwo decyduje o poziomie i kierunkach rozwoju

gospodarczego oraz poziomie zatrudnienia, wysokości cen i płac

etatyzm

doktryna ekonomiczna powstała w Stanach Zjednoczonych w okresie kryzysu gospodarczego w latach 1929–1933; głosiła, że jedną z form przeciwdziałania kryzysom jest ingerencja państwa w gospodarkę i prowadzenie przez państwo inwestycji infrastrukturalnych bądź zamówień w sektorze prywatnym

faszizm

powstała we Włoszech w XX-leciu międzywojennym doktryna polityczna, negująca wolność jednostki, demokrację i gospodarkę wolnorynkową; głosiła konieczność istnienia silnego państwa, opartego na narodowych tradycjach, którego interesom należy podporządkować interesy społeczne i jednostkowe

komunizm

skrajnie lewicowa doktryna polityczna o charakterze utopijnym, głosząca równość wszystkich obywateli w każdej sferze życia; celem komunizmu jest budowa bezklasowego społeczeństwa opartego na braku własności prywatnej i kolektywnym współdziałaniu

nazizm

skrajna forma ideologii faszystowskiej, połączenie gloryfikacji państwa i jego interesów z teorią darwinowską i rasizmem; powstała w XX-leciu międzywojennym w Niemczech

propaganda

technika sterowania poglądami i działaniami ludzi, polegająca na celowym i długotrwałym powtarzaniu korzystnych dla władzy informacji; celem propagandy jest utrzymanie poparcia społecznego dla rządzących

totalitaryzm

skrajna forma dyktatury, oparta na ideologii totalitarnej; w państwie istnieje system monopartyjny i kontrola państwa nad gospodarką i życiem prywatnym obywateli

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z prezentacją multimedialną i wykonaj zadanie.

Co łączy ideologie totalitarne?

Benito Mussolini i Adolf Hitler, 1938

Źródło: Bundesarchiv, Bild 146-1969-065-24, CC-BY-SA 3.0.

Totalitarna ideologia

2

Komunizm

Ideologia oparta na równości wszystkich obywateli i postawieniu interesów kolektywnych ponad interesami jednostki, braku własności prywatnej, upaństwowieniu przemysłu, kolektywizacji rolnictwa, ateizacji społeczeństwa.

Nazizm

Ideologia oparta na solidaryzmie państwowym, racjonalizmie, teorii rasistowskiej

wywyższającej Niemców jako rasę panów,
antysemityzmie i kontroli życia prywatnego
obywateli.

3

Znak Narodowosocjalistycznej Niemieckiej Partii
Robotników (NSDAP)
Źródło: domena publiczna.

System monopartyjny

4

Komunizm

- Komunistyczna Partia Związku Sowieckiego kierowana przez charyzmatyczną jednostkę, której nieomylność jest częścią działalności politycznej.
- Monopol partii na stanowienie i stosowanie prawa, kontrolę gospodarki i mediów.
- Koncesjonowanie wszystkich organizacji społecznych i brak

możliwości tworzenia innych ugrupowań.

- Partia jest równoległym do instytucji państwa decydentem.
- Komsomoł jako młodzieżowa przybudówka partyjna, kształcąca przyszłe kadry.

Nazizm

- Narodowosocjalistyczna Niemiecka Partia Robotnicza.
- Likwidacja wszystkich innych partii politycznych i koncesjonowanie wszystkich organizacji społecznych.
- Na czele monopartii stoi charyzmatyczny przywódca, który jest nieomylny w sprawach politycznych i gospodarczych. Partia kształtuje jego wizerunek jako nadczłowieka, który całość swoich działań i zainteresowań poświęca interesom państwa, identyfikowanych z interesami jednostki.
- Hitlerjugend i Bund Deutscher Mädel jako młodzieżowe przybudówki partyjne.

Więźniowie przy budowie Kanału Białomorsko-Bałtyckiego, 1932

Źródło: domena publiczna.

Rozbudowany aparat tajnej policji

6

Komunizm

- Czeka–NKWD–GPU – kolejne nazwy organów policji politycznej.
- Promowanie donosicielstwa.
- System gułagów – obozów pracy na Syberii, do których zsyłano osoby uważane za przeciwników partii i państwa.

Nazizm

- Gestapo – policja polityczna i SS – Sztafety Ochronne, bojówki partyjne. Ich głównym zadaniem była służba policyjna wewnątrz partii i ochrona wysokich dostojników
- Rozbudowany system donosicielstwa.
- Obozy koncentracyjne, gdzie trafiali przeciwnicy polityczni.

Pierwszy numer dziennika „Prawda” – codziennej gazety robotniczej

Źródło: Tomas81j, CC BY-SA 4.0.

Monopol środków masowej komunikacji

8

Komunizm

W ideologii komunistycznej monopol na kontrolowanie informacji był najważniejszym elementem kontroli nad społeczeństwem. Od najmłodszych lat, poprzez system edukacji i kontrolę nad mediami, wpajano obywatelom wielkość i nieomyślność rządzących (kult jednostki). Poprzez działania propagandowe tworzonego nowego człowieka, *homo sovieticus*. Miał to być człowiek całkowicie podporządkowany państwu, zdolny do każdej podłości dla dobra państwa, ale całkowicie od państwa zależny. Pozbawiony umiejętności i możliwości decydowania o sobie i swoim życiu.

Nazizm

Podobnie działała „goebelsowska propaganda” III Rzeszy. Jej głównym celem było również stworzenie nowego człowieka – nadczłowieka.

Całkowicie podporządkowanego woli jednostki stojącej na czele państwa i działającego w imieniu tego państwa. Tworzenie nowego człowieka w ideologii nazistowskiej to wynaturzony sposób interpretacji filozofii Fryderyka Nietzschego. Nadczłowiek w nazizmie to przedstawiciel rasy panów, potrafiący wszystko zrobić w interesie państwa, który utożsamia z własnym dobrem. Podobnie jak w komunizmie, w nazizmie nowy człowiek jest całkowicie zależny od państwa, jego decyzji i opieki.

Aleksiej Stachanow, przodownik pracy, 1935
Źródło: domena publiczna.

9

Gospodarka podporządkowana ideologii

10

Komunizm

- Gospodarka centralnie planowana.
- Likwidacja własności prywatnej.
- Industrializacja państwa polegająca na rozbudowie przemysłu ciężkiego.
- Kolektywizacja rolnictwa, często wbrew oczekiwaniom i interesom rolników.

- Wykorzystywanie problemów żywnościowych do podsycania niechęci społecznej do „wroga zewnętrznego” i wewnętrznych przeciwników rządzącej partii.
- Militaryzacja gospodarki w imię obrony przed międzynarodowym imperializmem, a w rzeczywistości w ramach przygotowań do eksportu rewolucji.

Nazizm

W ideologii nazistowskiej gospodarka również została wprzęgnięta w politykę. Przede wszystkim nazizm był agresywny wobec słabszych (gorszych zdaniem jego ideologów) narodów. Dlatego jednym z zadań stawianych przed gospodarką było tworzenie sprawnej infrastruktury potrzebnej do prowadzenia działań militarnych. Drugie zadanie to rozwój przemysłu ciężkiego, zwłaszcza zbrojeniowego. Przywódcy podtrzymywali poparcie przez odpowiednią politykę społeczną, likwidację bezrobocia i programy społeczne. To również były zadania gospodarki w nazistowskim totalitaryzmie. Nazizm pozostawił i chronił własność prywatną, a kontrola gospodarki realizowana była przez etatystyczną politykę państwa.

Ćwiczenie 1

Dokonaj analizy porównawczej komunizmu i nazizmu w przedstawionych w prezentacji sferach życia społecznego. Przedstaw podobieństwa i różnice.

Ideologia

Podobieństwa:

Różnice:

System monopartyjny

Podobieństwa:

Różnice:

Aparat policyjny

Podobieństwa:

Różnice:

Środki masowego przekazu

Podobieństwa:

Różnice:

Gospodarka

Podobieństwa:

Różnice:

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Na podstawie ilustracji zaznacz właściwe odpowiedzi.

- ☐ Ważnym elementem kultu Stalina było odwołanie się do Włodzimierza Lenina, przywódcy rewolucji.
- ☐ Na plakacie przywódcy Związku Sowieckiego wskazują kierunek rozwoju państwa, czyli industrializację.
- ☐ Na plakacie przedstawiono działalność aparatu represji.
- ☐ Ilustracja jest plakatem propagandowym z okresu rządów Józefa Stalina w Związku Sowieckim.

Źródło: Antonio Marin Segovia, licencja: CC BY-NC-ND 2.0.

Ćwiczenie 2

Dokończ zdanie.

Kobiety widoczne na zdjęciu to członkinie...

☐ NKWD – Ludowego Komisariatu Spraw Wewnętrznych.

☐ Bund Deutscher Mädel.

☐ Hitlerjugend.

☐ Komsomoł.

Źródło: domena publiczna.

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj zadanie.

((Karolina Maćko

Echa komunizmu. Spuścizna homo sovieticus

Byt określa świadomość – to hasło zaczerpnięte z filozofii marksistowskiej, oznaczające, że psychika człowieka oraz jego charakter kształtują się pod wpływem czynników zewnętrznych i środowiska. W myśl tej maksymy radzieccy przywódcy wychowywali swój lud. W tym szaleństwie była metoda, ponieważ sowieckie władze miały jasno określony cel: stworzyć nowego człowieka. „Soczątek” (sowiecki człowiek) miał być człowiekiem pracy, gotowym do poświęcenia dla kolektywu i ojczyzny. Miał pielęgnować nową, bolszewicką kulturę, odciąć się od przeszłości, dumnie spoglądać w przyszłość i z odpowiednią czujnością i przezornością odnosić się do współtowarzyszy.

Źródło: Karolina Maćko, *Echa komunizmu. Spuścizna homo sovieticus*, 15.11.2017 r., dostępny w internecie: eastbook.eu [dostęp 27.09.2019 r.].

Zaznacz odpowiednio: prawda lub fałsz.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Zgodnie z teorią marksistowską najważniejszą potrzebą człowieka jest dostęp do dóbr kultury.	☐	☐
Opierając się na teorii marksistowskiej, przywódcy Związku Sowieckiego propagowali poszanowanie dla tradycji kulturowej Rosji.	☐	☐
Najważniejszą cechą człowieka sowieckiego była rezygnacja z indywidualizmu i poświęcenie się dla dobra państwa i kolektywu.	☐	☐
Działalność propagandowa władz sowieckich skierowana była na odpowiednie wychowanie społeczeństwa w imię komunizmu.	☐	☐

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj zadanie.

((Milena Kowalska

Dwudziestowieczne ustroje totalitarne na przykładzie faszyzmu we Włoszech

Etatyzm to rodzaj polityki społeczno-gospodarczej. Polega on na tworzeniu gospodarki mieszanej (państwowo-prywatnej), oznacza przejmowanie administracji nad prywatnymi przedsiębiorstwami przez państwo bądź tworzenie nowych przedsiębiorstw państwowych przy pomocy kapitału państwowego. Także tworzenie przedsiębiorstw o kapitale mieszanym – państwowo-prywatnym – jest charakterystyczne dla owej polityki gospodarczej. Historycznie etatyzm jest przeciwieństwem anarchizmu, dziś jednak rozumiany jest raczej jako alternatywa dla wolnorynkowej gospodarki kapitalistycznej. W faszystowskich Włoszech etatyzm został wykorzystany w kwestii walki z bezrobociem. Otóż faszyci walczyli z nim poprzez szeroko zakrojone działania państwa finansowane z budżetu, np. modernizacja i konstrukcja infrastruktury. Organizowano roboty publiczne: budowę autostrad, portów, lotnisk, dzięki czemu znacznie obniżył się odsetek osób bezrobotnych.

Źródło: Milena Kowalska, *Dwudziestowieczne ustroje totalitarne na przykładzie faszyzmu we Włoszech*, 14.02.2017 r., dostępny w internecie: kierunki.info.pl [dostęp 27.09.2019 r.].

Rozstrzygnij, czy polityka etatystyczna wspomagała władzę monopartii w państwach niedemokratycznych. Odpowiedź uzasadnij.

Rozstrzygnięcie:

Uzasadnienie:

Ćwiczenie 5

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj zadanie.

((Erich Fromm

Ucieczka od wolności

Dla milionów ludzi rządy Hitlera stały się identyczne z „Niemcami”. Z chwilą objęcia przezeń władzy zwalczanie go oznaczało wykluczenie siebie ze społeczności niemieckiej; i kiedy inne partie polityczne przestały istnieć, tylko partia hitlerowska „stanowiła” Niemcy, a wszelka opozycja wobec niej oznaczała opozycję wobec Niemiec. (...)

W wielu wypadkach można zauważyć, jak osoby niebędące hitlerowcami bronią hitleryzmu przed krytyką cudzoziemców, czują bowiem, że atakowanie hitleryzmu jest atakowaniem Niemiec. Strach przed izolacją i względna słabość zasad moralnych pomagają każdej partii w uzyskaniu lojalnego poparcia szerokiego odłamu ludności, z chwilą kiedy partia ta zagarnie władzę.

Źródło: Erich Fromm, *Ucieczka od wolności*, Kraków 2021.

Ćwiczenie 6

Dokończ zdanie.

Identyfikacja partii nazistowskiej z Niemcami była efektem działań...

☐ polityki represyjnej.

☐ kultu jednostki.

☐ polityki etatystycznej.

☐ propagandowych państwa.

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj zadanie.

((Natalia Bet

***Tak kształtowano umysły przyszłych nazistów.
Przerażające testy na odwagę i zmuszanie do
śpiewania „Heil Hitler”***

(...) w której otwarcie wyznawano darwinowską zasadę wyższości najsilniejszych, zachęcała do indywidualnego oraz zbiorowego sadyzmu, fizycznych i psychicznych tortur oraz wszelkich form znęcania się nad rówieśnikiem przez grupę. Przeprowadzano obowiązkowe testy na odwagę, które polegały m.in. na skakaniu z wysokości pięciu metrów do wody – bez względu na umiejętności pływackie – wspinaczce po stromych ścianach skalnych bez odpowiedniego zabezpieczenia oraz wykonywaniu niekończących się serii przysiadów – czytamy w książce (...) Michaela H. Katera, historyka specjalizującego się w dziedzinie niemieckiego nazizmu.

Źródło: Natalia Bet, *Tak kształtowano umysły przyszłych nazistów. Przerażające testy na odwagę i zmuszanie do śpiewania „Heil Hitler”*, dostępny w internecie: gazeta.pl [dostęp 27.09.2019 r.].

Uzupełnij zdania.

1. Przedstawiona w tekście organizacja to .
2. Organizacja ta była „kuźnią kadr” .
3. Przynależność do organizacji była .
4. Głównym celem organizacji było stworzenie .
5. Ważnym elementem wychowania w organizacji było .
6. Celem zwiększenie sprawności fizycznej było przygotowanie do .

NSDAP

dobrowolna

SS

Hitlerjugend

zawodów międzynarodowych

Hitlerkinder

działań zbrojnych

kształcenie akademickie

kształtowanie tężyzny fizycznej

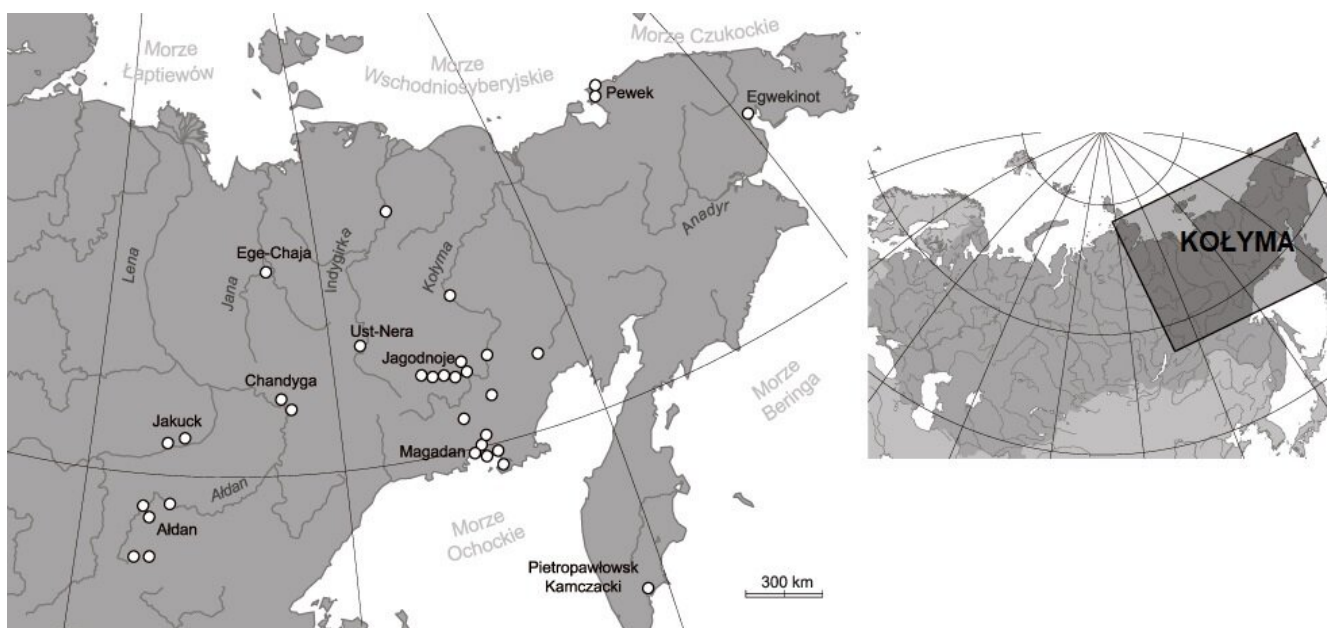
nowego człowieka

obowiązkowa

Ćwiczenie 8

Zapoznaj się z mapą i wykonaj zadanie.

Oprac. na podst.: Tomasz Kizny, gulag.info.pl [online, dostęp: 05.05.2020].

Źródło: tylko do użytku edukacyjnego.

Zaznacz odpowiednio: prawda lub fałsz.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Na mapie przedstawiony jest „archipelag gułag”, czyli stworzony w Związku Sowieckim system obozów pracy.	☐	☐
Gułagi powstały na Syberii, ponieważ jej terytoria były oddalone od centrum i nie pozwalały na kontakt z opozycjonistami.	☐	☐
Praca w gułagu była dobrowolnym wyborem zwolenników Stalina.	☐	☐
Celem gułagów była reedukacja przeciwników systemu komunistycznego.	☐	☐

Zapoznaj się z tekstem i wykonaj zadanie.

“ *Nazistowska gospodarka, Doktryny II wojny światowej* ”

W gospodarczych koncepcjach nazistów i samego A. Hitlera była bardzo silnie zakorzeniona idea narodowej jedności i podporządkowania państwu. Typowy dla nazistów kolektywizm oddziaływał na stosunki ekonomiczne. Mimo istnienia własności prywatnej narodowi socjaliści nie myśleli o rynku w kategoriach wolnościowych. Dostrzegali całość, która choć składa się z wielu elementów, pracuje na rzecz wspólnego dobra, a więc dobrobytu państwa i narodu. Ograniczenia nałożone na przedsiębiorców opierały się na systemie antywolnościowych regulacji prawnych oraz nieformalnych nacisków ze strony rządzącej partii.

Źródło: *Nazistowska gospodarka, Doktryny II wojny światowej*, dostępny w internecie: sww.w.szu.pl [dostęp 27.09.2019 r.].

Rozstrzygnij, czy ważną cechą ideologii nazistowskiej była ochrona gospodarki wolnorynkowej. Odpowiedź uzasadnij.

Rozstrzygnięcie:

tak

Uzasadnienie:

Dla nauczyciela

Autorka: Anna Wąsiel-Alberska

Przedmiot: wiedza o społeczeństwie

Temat: Rola ideologii totalitarnych w reżimach niedemokratycznych

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

V. Państwo, myśl polityczna i demokratyzacja.

Uczeń:

8) przedstawia założenia faszyzmu, nazizmu i komunizmu oraz dokonuje ich krytyki z punktu widzenia praw człowieka i demokracji.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- charakteryzuje funkcjonowanie reżimów niedemokratycznych;
- przedstawia rolę ideologii totalitarnych w reżimach niedemokratycznych;
- ocenia relacje państwo-jednostka w reżimach niedemokratycznych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- śniegowa kula;
- dyskusja;
- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych.

Formy zajęć:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg zajęć:

Przed lekcją

Uczniowie mają za zadanie przypomnieć sobie informacje dotyczące ideologii totalitarnych, aby mogli aktywnie uczestniczyć w zajęciach.

Faza wstępna

1. Przedstawienie tematu i celów zajęć.

2. Śniegowa kula. Uczniowie w parach przygotowują definicję totalitaryzmu. Następnie łączą się w czwórki, porównują swoje propozycje, weryfikują je i ustalają wspólną wersję. W kolejnych krokach uczniowie łączą się w coraz liczniejsze grupy, weryfikują zapisane informacje, aż powstanie ogólnoklasowa definicja.

3. Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej schemat z cechami reżimu totalitarnego zaproponowanymi przez C. Friedricha i Z. Brzezińskiego. Zespół klasowy weryfikuje swoją definicję.

Faza realizacyjna

1. Wspólne omówienie faszyzmu jako reżimu wprowadzonego we Włoszech. Uczniowie powinni zwrócić uwagę na to, jakich dziedzin życia nie obejmowała ideologia faszystowska.

2. Praca z prezentacją multimedialną. Uczniowie zapoznają się z jej treścią. Następnie dzielą się na dwie grupy. Każda z nich na podstawie sekcji Przeczytaj i prezentacji przygotowuje charakterystykę reżimu totalitarnego: grupa pierwsza w Związku Sowieckim, a druga grupa w III Rzeszy.

3. Po ukończeniu pracy przedstawiciele grup prezentują charakterystyki. Pozostali uczniowie mogą zadawać im pytania.

4. Dyskusja na temat tego, w jaki sposób ideologie totalitarne funkcjonowały w państwach totalitarnych w XX wieku.

5. Porównanie reżimu komunistycznego i nazistowskiego. Uczniowie wspólnie wykonują ćwiczenie 1 dołączone do prezentacji.

Faza podsumowująca

1. W ramach podsumowania uczniowie wykonują ćwiczenia interaktywne wskazane przez nauczyciela.

2. Chętne osoby oceniają poziom wolności obywatelskich w reżimach niedemokratycznych.

Praca domowa:

Uczniowie wykonują ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się”, których nie rozwiązyali na zajęciach.

Materiały pomocnicze:

- Karolina Maćko, *Echa komunizmu. Spuścizna homo sovieticus*, 15.11.2017 r., eastbook.eu.
- Milena Kowalska, *Dwudziestowieczne ustroje totalitarne na przykładzie faszyzmu we Włoszech*, 14.02.2017 r., kierunki.info.pl.
- Hannah Arendt, *Korzenie totalitaryzmu*, Warszawa 2021.
- Juan J. Linz, *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, Lynne Rienner Publishers, 2000.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Prezentację uczniowie mogą wykorzystać w ramach przygotowania do lekcji powtórkowej.